

HEATHER KAUFMAN

HET VERHAAL VAN
MARTA

Zoals
klei

VROUWEN VAN DE WEG

Zoals klei

Heather Kaufman

Zoals klei

Roman

Vertaald door Tobya Jong

KokBoekencentrum Uitgevers • Utrecht

Voor Tristan, Seth en Caira.
Dat jullie band als broers en zus
jullie leven lang sterk mag blijven.

*Onze ziel ligt neergebogen in het stof,
ons lichaam vastgekleefd aan de aarde.*

*Sta op, kom ons te hulp,
verlos ons, omwille van uw trouw.*

Psalm 44:26-27

dingen die ik heb gevonden? Of over Degene die mij gevonden heeft? Ik zie Zijn hand in mijn verhaal, als de schietspoel van een wever langs het weefgetouw, gelijkmatig en precies. Hij trekt het ene draadje aan, maakt het andere wat losser en doet het werk dat nodig is om schoonheid te creëren. Hoe vertel ik over zijn vaardige handen, die mij gered hebben?

Voordat ik de vele opzichten waarin ik gevonden ben kan delen, moet ik beginnen met de dag waarop ik verdwaalde.

Deel 1

1

20 tisjri

II AD

Betanië, Israël

Een nieuw tijdperk begint vaak met een botsing. Een botsing tussen het begin van het een en het einde van iets anders. Op de dag waarop mijn zusje ter wereld kwam was dat niet anders. Na een moeizame bevalling kwam ze schreeuwend en schoppend ons gezin binnen. De vroedvrouw schudde verward haar hoofd, want mijn zusje was onder een gunstige maan geboren.

Abba had mijn broer en mij meegenomen naar de burens, naar het huis van Abdul. We waren al eerder in zijn huis geweest, maar nooit midden in de nacht.

‘Dit soort dingen zijn niet geschikt voor jonge meisjes, *Talitha*.’ Abba gebruikte zijn koosnaam voor mij – lammetje. Het was al een tijd geleden dat hij me zo had genoemd.

Mijn broer pakte mijn hand stevig vast. ‘Ik ben bang.’ Hij was niet veel jonger dan ik, en nu al zo groot dat hij me recht in de ogen kon kijken.

‘Waar is Machla?’ vroeg hij, waarmee hij Abduls vrouw bedoelde.

‘Zij is bij ons thuis, weet je nog? Om Ima te helpen.’ Ik slikte moeizaam en probeerde niet te denken aan wat er op dit moment in ons huis gebeurde.

Na mijn broer waren er drie dode baby’s geweest. Een jongen, een meisje en toen nog een jongen – allemaal te vroeg geboren, allemaal ongelofelijk klein en overleden nog voordat ze voor

het eerst geademd hadden. Waarom zou het deze keer anders zijn? Dat kon niet.

Ik had mijn moeder zien groeien, haar buik opgezwollen en haar gebeden vol hoop dat het nu, deze keer, goed zou gaan en dat ze een levend kindje ter wereld zou brengen. Ik had gezien hoe de twijfels en de angst uit de ogen van mijn ouders verdwenen toen het einde dichterbij kwam. En toen brak de dag aan waarop mijn moeder drie woorden fluisterde: 'De laatste maand!' Zij en mijn vader hadden elkaar vastgehouden en gehuild van vreugde.

Maar ik wist het. Ik had het altijd geweten. Deze zou ook dood ter wereld komen, en ik zou moeten zien hoe de vreugde en de hoop in hun ogen doofden.

'Ik moet een plas doen,' fluisterde mijn broer. Hij liet mijn hand los en greep naar zijn kruis. Hij hupte van de ene voet op de andere.

'Wat? Nú?' beet ik hem toe, met een blik op de volwassenen die in een diepgaand gesprek verwickeld waren.

'Ja, nu.' Mijn broertje kreunde en zijn gezichtsuitdrukking was gekweld.

Ik zuchtte diep. Hij was zes jaar oud, maar nog steeds wachtte hij tot het allerlaatste moment, totdat hij begon te kronkelen van wanhoop.

'Kom mee.' Ik haalde het niet in mijn hoofd om de volwassenen te storen, dus ik sleepte hem mee naar de rand van het erf. De olielampjes in de nissen die in de gepleisterde muur waren uitgehakt gaven genoeg licht om de stallen te kunnen vinden. De volle maan, rond en fel, dreef de spot met onze behoefte aan privacy.

'Hier. Ga hier maar.' Ik wees naar de dichtstbijzijnde stal, die onderdak bood aan een os.

'Hier?'

'Ja. Toe maar. Het ruikt hier toch al vies. Een beetje stank meer of minder maakt niet uit.' Ik draaide me om toen mijn broertje zijn tuniek omhooghees. Mijn blik ontmoette per ongeluk die

van de os. Het grote beest knipperde langzaam, één keer, en toen nog een keer.

Mijn broertje trok aan mijn hand toen hij klaar was. De opluchting was op zijn gezicht te lezen.

‘Kom, kinderen.’

We sprongen allebei op van schrik en mijn broertje boog zijn hoofd alsof hij betrappt was op plassen in de synagoge.

Gilah, Abduls dochter, stond bij de ingang van de slaapkamer, haar gezicht glanzend in het maanlicht, wat haar een onaardse schoonheid gaf. ‘Deze kant op.’

Ik draaide me om naar Abba. Ik wilde niet naar binnen. Toen de anderen geboren werden, had hij ons niet weggestuurd. Waarom nu dan wel? Ik knipperde mijn tranen weg en dacht aan de schrille kreten die op onze binnenplaats weerklonken toen wij naar buiten geduwd werden. Ik was niet gewend om troost te zoeken bij Abba. Daarvoor ging ik naar Ima. Maar nu was ik niet zo dapper meer, en ik verlangde ernaar om op zijn schoot te klimmen. Hij reageerde op de smeekbede in mijn ogen door mijn vrije hand te pakken en toen die van mijn broertje.

‘Ik ga terug naar jullie moeder.’ We vormden een kleine, ernstige kring. ‘Jullie blijven vannacht hier, en morgenochtend stuur ik Samu om jullie op te halen.’

‘Moeten we echt zo lang blijven?’ Ik vond het afschuwelijk dat mijn stem zo zwak en hulpeloos klonk. Ik wilde niet wachten totdat onze huismeester ons kwam halen.

‘Kijk naar de hemel, kind. Het is al bijna dag.’ Abba liet mijn hand los om in mijn wang te kunnen knijpen, maar ik dook weg. Ik wilde niet dat Gilah dat zou zien. ‘Hier blijven is op dit moment het beste. Dan kunnen jullie uitrusten en lopen jullie de vroedvrouw niet in de weg.’

‘Gaat het goed met Ima?’ wilde mijn broertje weten, maar Abba had zich al van ons afgekeerd. Het gesprek was voorbij.

Terwijl hij haastig wegliep, sloeg Gilah haar armen om mijn broertje en mij heen en ze leidde ons naar binnen. We stapten voorzichtig om haar slapende familieleden heen. Ik telde twee

anderen – Gilahs jongere broertjes. ‘Jullie zijn vast erg bang. En erg moe.’ Haar ogen waren zwart en rond als rijpe olijven en haar haar viel in een dikke, glanzende massa over haar rug. ‘Ga hier maar liggen en rust wat uit.’

Ik ging naast mijn broertje op een slaapmat zitten en bleef zijn hand vasthouden. Ik was half zo oud als Gilah en nogal onder de indruk van haar aanwezigheid.

‘Het komt wel goed met jullie moeder, kinderen.’ Ze bood ons de troost die Abba ons had onthouden. Gilah knielde bij de slaapmat neer met een kommetje water. Mijn broer nam een paar flinke slokken voordat hij de kom aan mij doorgaf.

‘Rustig aan, anders moeten we straks nog een keer naar die os,’ plaagde ik hem. Mijn broer lachte zenuwachtig. Ik nam een slokje water, maar bleef ondertussen aandachtig om me heen kijken.

‘Rust wat uit. Ik weet zeker dat we al snel goed nieuws zullen krijgen.’ Gilah legde een warme hand op mijn knie en ging toen op haar eigen mat liggen, aan de andere kant van de kamer.

Ik zag haar donkere gestalte tot rust komen en dacht aan wat ik gehoord had bij de waterput van ons dorp. Mijn wangen werden er warm van. De meisjes haalden dagelijks water bij die put, en dan werd er veel geroddeld. Vaak was Gilah het onderwerp. Ik had onlangs gefascineerd geluisterd naar hoe drie meisjes met elkaar bespraken dat Abduls dochter nog steeds geen echte vrouw was geworden, en dat de zoon van de timmerman zich nu dan maar met de dochter van de schriftgeleerde verloofd had.

‘Ik kan niet slapen.’ Mijn broertje lag op zijn rug, zijn ogen wijd open. Ik ging naast hem liggen. ‘Komt het goed met Ima?’ vroeg hij nog eens, zijn stem hees van vermoeidheid.

Ik hield mijn hoofd schuin, zodat het het zijne raakte. ‘Dat weet ik niet,’ antwoordde ik eerlijk.

We waren bondgenoten, hij en ik. Sommige van de jongens plaagden mijn broertje omdat onze band zo hecht was. Ze zeiden dat hij liever thuisbleef om samen met mij vrouwenwerk te doen dan dat hij buiten speelde met hen. Ik was blij met onze

band. Hoewel hij me wat lengte en kracht betreft op een dag zou inhalen, wist ik dat hij nooit over zijn liefde voor mij heen zou groeien. Ik wist niet wat er thuis gebeurde, maar ik zou sterk zijn voor mijn broertje, hoe het ook verderging.

‘Denk je dat het een jongetje is, of een meisje?’ Zijn zwarte krullen streken langs mijn wang. Ik begroef mijn gezicht in de zachte lokken. Hij had de manen van een leeuw, net als onze moeder. Ik, daarentegen, had het steile donkerbruine haar van onze vader, lang en recht.

‘Ik weet het niet,’ mompelde ik nog eens. Ik besepte dat hij graag meer wilde horen, en voegde eraan toe: ‘Een jongetje, waarschijnlijk, denk je ook niet? Nog een broertje zou leuk zijn.’

‘Leuk, ja.’ Hij begon al in slaap te vallen.

‘Of een zusje dat mij kan helpen met de huishoudelijke klusjes.’ De woorden bleven van mijn lippen rollen terwijl ik over het nieuwe kindje nadacht en de namen uitsprak die al waren uitgekozen.

Toen mijn broertje door de slaap werd meegevoerd, liet hij eindelijk mijn hand los. Ik staarde zwijgend naar de houten balken boven mij. Luisterend naar de ademhaling van al die onbekende mensen om me heen probeerde ik mijn gedachten tot rust te brengen.

Om eerlijk te zijn had ik mezelf niet toegestaan om over dit kindje na te denken. Wat had dat voor zin als hij of zij toch dood ter wereld zou komen en ons zou teleurstellen? Het was beter om dat al vanaf het begin te accepteren, in plaats van erdoor verrast te worden en er kapot van te zijn, zoals bij de vorige drie gebeurd was. Ik rolde op mijn zij en probeerde mijn hartslag op pure wilskracht te vertragen. Ik concentreerde me opnieuw op mijn ademhaling.

Ik schrok wakker van luid gejammer, en zat meteen rechtop. Blijkbaar was ik toch in slaap gevallen, want ik was gedesoriënteerd en de kamer was lichter dan ik me herinnerde. Mijn hart ging tekeer en ik keek met wijd open ogen naar de deur toen er in de verte opnieuw een weeklacht weerklonk.

Trillend ging ik weer liggen en ik kneep mijn ogen stijf dicht in een poging de doodsangst die me becroop te negeren. Een volgende kreet klonk op, en toen nog een. Ik deed één oog open om naar de andere vier gestalten in de kamer te kijken, die allemaal nog lagen te slapen. Mijn zenuwachtige gedraai maakte mijn broertje onrustig, waardoor hij kreunde en iets mompelde in zijn slaap. Meer stemmen voegden zich bij de eerste. Mannenstemmen en vrouwenstemmen, die een griezelig gejammer aanhieven.

Kippenvel verspreidde zich over mijn armen en langzaam ging ik rechtop zitten. Ik raakte het haar van mijn broertje aan, liet mijn vingers heel even door zijn krullen glijden en stond toen op. Toen ik bij de deur was aangekomen, deed ik die zo zachtjes mogelijk open, maar de scharnieren kreunden evengoed. Ik liet hem op een kiertje staan en glipte naar buiten, zo stil als een geest.

De volle maan was zichtbaar, maar de zon was er ook al. Hij steeg net boven de horizon en hulde de vloer van aangestampte aarde in een oranje gloed. Ik stak de lege binnenplaats over, naar de dubbele houten deuren die uitkwamen op de straat. Ik verwachtte dat er elk moment een hand op mijn schouder gelegd zou worden, gevolgd door een strenge berisping. Maar de enige die mij opmerkte, was de os. Zijn grote bruine ogen bekeken me zonder oordeel terwijl ik mezelf uitliet.

Verschillende vrouwen holden me voorbij en ik drukte mijn rug tegen de muur in de hoop dat ik niet opgemerkt zou worden. Het gejammer klonk opnieuw, luider en doordringender. Mijn voeten bewogen uit zichzelf en leidden me via de stoffige straat naar onze eigen poort. Die was niet vergrendeld. Een van de deuren stond zelfs open. Er kwamen nog meer vrouwen aan, die allemaal naar binnen snelden. Ik kon mezelf er niet toe zetten hen te volgen. Bewegingloos staarde ik naar de balken die Abba met zijn eigen sterke handen had uitgezaagd.

Mijn nieuwsgierigheid won het. Ik deed de deur nog wat verder open en stapte naar binnen.

Het was drukker op onze binnenplaats dan het om deze tijd van de dag ooit was. Vrouwen dribbelden haastig op en neer, de kippen in het hok kakelden luid en het vee in de stal was rusteloos en bezorgd. Met voeten die aan de aarde leken te zijn vastgegroeid zag ik hoe ons huis werd opgeslokt door chaos.

Samu rende de trap af die naar het dak leidde. Ik stak een trillende hand naar hem uit, maar hij zag me niet. Hij haastte zich de binnenplaats over en smeed de deur die naar de slaapkamer leidde open.

Dat was het moment waarop ik het hoorde.

Een baby'tje dat huilde. Het stemmetje doorkliefde de lucht, op zoek naar leven. De baby huilde zo luid en zo lang dat ik me afvroeg hoe hij tussendoor ademhaalde. Net toen ik dacht dat het kindje niet langer kon huilen, stopte het. Beverig gesnik en diepe zuchten volgden – teugjes lucht waarmee het zijn longen vulde voor het opnieuw begon te jammeren. En met het gehuil van de baby klonken ook de gekwelde kreten van mijn vader op.

Ik had hem nog maar één keer eerder horen huilen, toen we de derde baby begraven hadden. Ik bracht het onmiddellijk in verband met dood. De geluidjes van pasgeboren leven vermengd met de verlamme aanwezigheid van de dood en de zielenpijn van mijn vader.

De deur ging opnieuw open en Samu's vrouw, Abigail, kwam naar buiten. Ze had een deken in haar handen die zo met bloed doorweekt was dat het op de grond drupte en de aarde rood kleurde. Mijn adem bleef in mijn keel steken. Ik knipperde razendsnel in de hoop het beeld te verdrijven. Samu kwam ook de kamer uit en hij deed de deur achter zich dicht. Abigail leunde tegen hem aan om troost te vinden. 'Een klein meisje, en nu zonder moeder,' kermde ze. 'God zij geprezen, we zijn ze niet allebei verloren.'

'Wat is er aan de hand?' Ik draaide me om bij het horen van de stem van mijn broertje en zag dat hij achter me stond, starend naar de bloederige deken.

De scherpe pijn van zijn aanwezigheid bonkte achter mijn

ogen. Mijn lieve broertje was me gevolgd. Ik rechte mijn schouders en keek hem aan. Hij was bijna even lang als ik, maar nog net niet, dus het lukte me om zijn zicht te blokkeren. Ik ging tussen hem en de dood in staan en legde mijn handen op zijn schouders. ‘Kom, we gaan terug.’

‘Nee. Wat is er gebeurd?’ Mijn broertje, meestal meegaand en gehoorzaam, schudde mijn handen van zijn schouders en probeerde me voorbij te glippen.

Ik dook opzij zodat ik weer voor hem stond en pakte zijn schouders opnieuw vast, steviger deze keer. ‘Laten we gaan. Er valt hier niets te zien.’

‘Nee, ik wil hier blijven!’ Mijn broertje barstte in tranen uit. ‘Ik wil Ima! Ik wil hier blijven en Ima en de baby zien!’

Ik schudde mijn hoofd en deinsde achteruit toen hij tegen me begon te schreeuwen.

‘Laat me los! Laat me los!’

Hij probeerde zich los te trekken. Het kostte me al mijn kracht om hem van onze binnenplaats te slepen, terug naar de stoffige straat. Hij bleef schreeuwen en zich tegen me verzetten, zijn gezicht rood van inspanning. Ik duwde hem voor me uit en toen op de grond, midden op straat. Ik ging op hem zitten zoals een hen op haar kuikentje, tot hij zijn verzet staakte. Hij boog zijn hoofd in verslagenheid en aanvaarding, en liet zich door mij omhelzen.

‘Stil maar. Het komt allemaal goed.’ Dat was niet zo, maar dat moest ik zeggen omwille van hem. ‘Stil maar, stil maar, Lazarus. Stil, broertje. Stil maar.’

Hij huilde in mijn armen. Zijn schouders schokten bij elke snik. Ik staarde ingespannen naar de horizon, mijn kaken op elkaar geklemd en mijn ogen tot spleetjes geknepen. Dat was het moment waarop ik begreep dat volle manen en al dat soort zaken leugens zijn.

Er was niets voorspoedigs aan deze nacht.

2

21 tisjri

11 AD

We verstopten ons in de groentetuin, op de plek waar de kruidentuin aan het veld met gerst grensde. Terwijl de zon steeds hoger aan de hemel klom, nestelden wij ons tussen de muntplanten en we luisterden naar het rouwen van ons dorp. Lazarus had zijn knieën stevig tegen zijn borst geklemd en veegde de tranen uit zijn opengesperde ogen, zodat er vieze vegen op zijn wangen achterbleven. ‘Wat moeten we doen?’ fluisterde hij met een ijl stemmetje.

‘We blijven hier zitten,’ fluisterde ik terug. De beslissing om ons te verstoppen was ingegeven door angst en een verlangen om mijn broertje te beschermen tegen de harde werkelijkheid die thuis op ons wachtte. Ik wilde niet dat hij zou zien hoe wanhopig ik zelf was. Ik veegde het zweet uit mijn ogen en schoof verder bij hem vandaan zodat hij niet zou merken hoe hevig ik trilde.

Ons huis bevond zich aan de rand van Betanië. Het was het laatste gebouw van allemaal, en grensde aan de open velden en de terrastuinen die langs de berghelling waren aangelegd en uitkwamen op de vruchtbare vallei waar onze vijgenbomen stonden. Deze kant van ons huis had de meeste vensters, allemaal klein en hoog in de drie meter hoge muur uitgehouwen. Het tweede venster van rechts was dat van de slaapkamer van mijn ouders. Achter het tweede venster van rechts lag mijn dode moeder.

Waarschijnlijk was Savta, de moeder van mijn vader, op hetzelfde moment bij het lichaam, om het bloed weg te wassen, de

nagels te knippen en het haar van mijn moeder te wassen. Ik sloot mijn ogen en stelde me voor hoe Ima's weelderige zwarte krullen bleven haken in oma's kromgegroeide vingers.

'Ik moet spugen,' kreunde Lazarus. Hij boog zijn hoofd tussen zijn knieën en haalde snel en oppervlakkig adem. Elke ademtocht leek pijn te doen. Ik wreef over zijn rug, en probeerde iets te verzinnen om hem af te leiden.

'Hier.' Ik plukte een handvol munt en kneusde de blaadjes tussen mijn vingers om hun scherpe geur vrij te laten. 'Dit brengt je maag tot rust.' Hij legde zijn hoofd in mijn schoot en mijn hand rustte op zijn slaap terwijl hij zorgvuldig kauwde.

We bleven zo lang zitten dat hij wegdoezelde; sliertjes spuug en vlokjes munt bleven aan zijn wangen kleven. Zo lang dat ik begon te twijfelen aan mijn besluit om ons te verstoppen. Vroeg of laat zou iemand ons komen zoeken. We konden beter zelf tevoorschijn komen dan wachten totdat iemand ons vond en we de wind van voren kregen.

Voorzichtig tilde ik Lazarus' slapende hoofd uit mijn schoot en ik stond op. Zonder Lazarus om op te letten, was ik vrij om op zoek te gaan naar Savta.

De wandeling terug naar huis leek langer dan onze wanhopige vlucht ervandaan. Toen ik aankwam, was de rust op de binnenplaats weergekeerd, al wist ik dat het slechts een kwestie van tijd was voordat de klaagzangers zouden arriveren.

Een plotseling verlangen om Ima nog één laatste keer te zien vlamde op in mijn borst. Waarom was ik naar de akker gevluht als dit de laatste keer was dat ik haar haar kon aanraken en naar haar vriendelijke gezicht kon kijken? Ze was een mooie vrouw – dat zei iedereen. Ik keek vaak naar haar als ze 's avonds haar haren kamde, wensend dat ik meer op haar zou lijken.

Was ik te laat? Hadden Savta en de andere vrouwen het lichaam al ingewikkeld? Waarom was ik er als een bang vogeltje vandoor gegaan terwijl ik hier had moeten zijn, bij haar? Met een kreet rende ik naar de deur en zwaaide die open, hijgend. In de kamer heerste stilte.

Ik was te laat.

Met een snik strompelde ik naar het strak ingewikkelde lichaam. Ze was helemaal bedekt met een lijkwade, haar handen en voeten bij elkaar gebonden met repen stof en haar gezicht verborgen onder het *sudarium*, een doek die bij begrafenissen werd gebruikt.

Ik was als een klein kind weggerend en had deze laatste kans voorbij laten gaan om haar te zien, om haar de liefde en de zorg te geven die ze verdiende. En nu zou ik haar nooit meer terugzien. Met trillende vingers plukte ik aan haar doodskleed. Ik vergoot bittere tranen en riep haar naam met zo veel verlangen dat mijn hart brak.

‘Ach, Marta.’ Savta legde een warme hand op mijn rug en keek me met vriendelijke ogen aan. ‘Haar worsteling is voorbij en ze rust in vrede.’

Ik wierp me in haar armen en hilde mijn verdriet uit in de plooiën van haar ruwe mantel. Nog een hand rustte op mijn schouder, en toen nog een. Machla en Gilah stonden naast me, hun familieleden nog in de deuropening. De tijd om de dode te bezoeken was aangebroken.

Meer familieleden en vrienden dromden de kamer binnen om ons te troosten. Maar mijn wond was te vers, en ik vond geen vrede in hun woorden.

Savta nam me apart. ‘Waar is je broertje?’

‘Hij ligt te slapen in het veld.’

‘Ga hem halen. Hij mag de rouwstoet niet missen.’

Mijn hart bonsde in mijn borst, zwaar van woede, angst en verdriet. Als dit mijn laatste momenten met Ima waren, wilde ik geen seconde meer missen. ‘Kunt u Abigail sturen?’

Savta wierp me een scherpe blik toe en ik boog vlug mijn hoofd. ‘Ja, Savta, ik zal hem gaan halen.’

Ik wrong me langs de bezoekers, de deur uit en over de binnenplaats. Ik volgde het pad terug naar de tuin, snikkend terwijl ik rende. ‘Lazarus!’ Zijn naam was een hese kreet. ‘Word wakker, broertje!’ In mijn haast struikelde ik en viel languit op de grond.

Nu nam mijn woede het voortouw en ik klemde gefrustreerd mijn tanden op elkaar.

‘Broer!’ Ik spuugde het woord uit en krabbelde overeind. Als hij er niet geweest was, was ik thuisgebleven. Ik was alleen maar weggegaan om hem te beschermen, of niet soms? En kijk nou eens wat dat me gekost had.

Mijn rechterknie bonsde. Ik zette een paar strompelende stappen voordat ik mijn vaste pas hervonden had. ‘Lazarus!’ Deze keer schreeuwde ik. De tranen rolden over mijn wangen en vertroebelden mijn zicht. Ik struikelde nog eens en liet me nu expres op mijn knieën vallen. Ik drukte mijn hoofd tegen de grond en uitte een schrille kreet. Ik wiegde heen en weer en schreeuwde het uit naar de hemel. Wat moest ik beginnen zonder moeder?

Zo vlug als de tranen gekomen waren, zo vlug droogden ze ook weer op. Ik knielde, opgekruld tot een bibberend hoopje, en snikte geluidloos. Uiteindelijk stond ik op, ik veegde mijn neus en mijn ogen af en ontdekte dat ik de plek waar ik Lazarus had achtergelaten al voorbij was. Ik stond halverwege de gerstakker, op nog geen tien stappen van de eerste terrastuin die naar onze vijngenaard leidde.

‘Broertje?’ Ik draaide me om, een ongerust gevoel klauwend naar mijn borst. Hij had mijn gejammer vast en zeker gehoord. Het gebrek aan reactie maakte me bang. Ik kon hem niet ook kwijtraken.

‘Lazarus?’ Deze keer klonk zijn naam op mijn lippen als een gehaast gebed. Ik rende terug naar de rand van de akker, terug naar de groentetuin en de muntplanten, naar het platgetrapte nest waar we geschild hadden.

Hij was verdwenen.

‘Broer, waar ben je?’ Mijn woede maakte plaats voor angst. Ik rende de hele tuin door en bleef zijn naam roepen, maar er kwam geen reactie.

Het pad naar huis werd geblokkeerd door rouwklagers. Op onze binnenplaats stonden er nog meer, gekleed in ruwe, bruine

mantels. Sommigen sloegen op kleine handtrommels en anderen speelden fluit. Weer anderen verhieven hun stem in een reeks jammerklachten en trokken aan hun haar. Maar te midden van alle kabaal was het gehuil van mijn babyzusje duidelijk hoorbaar. Ze lag in de armen van haar min en schreeuwde de longen uit haar lijf toen de rouwenden de straat vulden. Niet veel later volgde de draagbaar met daarop mijn moeder. Ze werd gedragen door zes mensen, met mijn vader voorop, dicht bij Ima's hoofd. Ik rende naar hem toe en trok aan zijn mantel.

‘Abba, er is iets met Lazarus. Ik kan hem niet vinden!’

‘Niet nu, kind.’ Hij keek me aan met een tederheid die ik niet verwacht had. Er was maar één nacht voorbijgegaan, en toch leek hij veel ouder. ‘Ga bij je grootmoeder staan. Ik weet zeker dat je broertje daar ook is.’

Maar dat was niet zo.

Wanhopig maar gehoorzaam sloot ik me aan bij de rouwstoet, die zich langzaam een weg door het dorp baande. Ons familiegraf bevond zich tussen honderden andere graftombes een eindje buiten Betanië, aan de andere kant van de berg. Smalle paadjes kronkelden langs rotsen en richels en verbonden de spelonken met elkaar, waardoor een netwerk van graven ontstond. Om de begraafplaats te bereiken moesten we eerst het hele dorp door. Langs de synagoge en de put, langs het marktplein en de vele winkeltjes.

Terwijl we onderweg waren, sloten zich steeds meer mensen bij ons aan. De menigte zwol als een geit met waterzucht, zodat de mensen elkaar verdrongen in de smalle steegjes.

Ik probeerde mijn oren te sluiten voor de stemmen overal om me heen, die door merg en been gingen. Ima's laatste ogenblikken waren luid geweest, met mensen die af en aan renden en zich aan de laatste sprankjes leven vastklampten. Maar de dood was nog veel luider. Te midden van de oorverdovende herrie was nauwelijks ruimte voor mijn eigen verdriet en mijn zorgen om mijn broer.

Eenmaal bij de begraafplaats kwam de menigte tot rust. Ge-

sprekken verstomden, de mensen vormden groepjes en gingen op weg naar het graf. Ik was de draagbaar uit het oog verloren, maar rende nu vooruit. Ik worstelde me tussen de mensen door en schreeuwde de naam van mijn broer. Gilah pakte me bij mijn schouders.

‘Lazarus,’ hijgde ik. ‘Heb jij hem gezien? Waar is hij?’

Ze wees recht naar voren, een gespannen uitdrukking op haar gezicht. Lazarus! Hij bevond zich vlak achter de draagbaar, balancerend op de bovenste trede van de trap die naar het graf leidde. Hij stond stijf rechtop en doodstil, alsof hij bang was dat hij van de trap zou vallen. Hij zag eruit als een verdwaald lammetje, niet in staat om zichzelf te helpen. Bij die aanblik verdween elk spoortje wrok.

Het paadje naar de graftombe was steil en ik haastte me naar beneden – half rennend en half struikelend, zodat ik mijn been openhaalde aan de rotsen. Toen ik bij mijn broertje aankwam en hem van de bovenste trede plukte, werd de draagbaar net de trap naar de tombe afgedragen.

‘Ik was vreselijk ongerust! Waar zat je? Alles in orde met je?’ Ik sloeg mijn armen om hem heen en hield hem stevig vast. Bij het zien van de lege blik in zijn ogen viel ik stil.

Drie mannen rolden de witgepleisterde steen opzij. Toen het knarsende geluid van steen op steen de lucht vulde, was het alsof er in mijn borst een kloof openbrak. ‘Broertje.’ Ik fluisterde het woord in zijn oor in een poging hem uit zijn verdoving te wekken, maar hij huiverde in mijn armen en sloeg zijn ogen neer. Ik draaide me weer om, één arm om zijn middel geslagen terwijl we naar het open graf keken – samen.

Het was ruim een jaar geleden dat we onze grootvader begraven hadden, Savta’s man, en vorige maand waren we teruggekomen om Saba’s beenderen in een speciale kist te leggen. Lazarus was buiten gebleven, maar ik was met mijn ouders meegegaan en had de binnenkant van ons familiegraf gezien – de plek waar Ima nu te ruste gelegd zou worden. Twee ruimtes, een voor- en een achterkamer. We hadden zijn beenderen van

een brits in de voorkamer gehaald en ze in een kist gestopt, die we vervolgens in de achterkamer gezet hadden, waar ook de beenderen van Saba's ouders bewaard werden.

Ik kon de gedachte niet verdragen dat Ima's enige gezelschap uit botten zou bestaan.

Erger nog, dat zijzelf in een hoopje beenderen zou veranderen – en uiteindelijk in haar eigen kleine kist zou rusten. Mijn kin trilde, hoewel ik mijn best deed om sterk te zijn voor Lazarus.

‘Ik wil niet gaan.’

‘Wat?’

‘Ik wil daar niet naar binnen.’

‘Dat hoeft ook niet.’ Ik klopte op zijn arm. ‘De priester zal een gebed uitspreken en dan leggen ze Ima in de tombe, maar wij hoeven er niet naar binnen.’

‘Nee, ik bedoel dat ik daar *nóóit* naar binnen wil.’ Lazarus keek wezenloos voor zich uit. ‘Maar ik moet wel. Dat is waar iedereen van onze familie naartoe gaat. We gaan daar allemaal naar binnen. Ik ga daar ook naar binnen!’ Zijn stem zwol aan met elk woord, tot hij bijna schreeuwde. Zijn ademhaling was gejaagd, de griezelige kalmte van zojuist in duizend scherven uiteengespat. Ik suste hem en trok hem nog dichter tegen me aan.

Het was waar. We zouden allemaal op zeker moment die tombe binnengaan, om er nooit meer uit te komen... tot op de laatste dag. Maar wanneer die laatste dag zou aanbreken en wat dat voor ons betekende, daar had ik geen idee van. Dus in plaats van valse beloften te doen zong ik een liedje voor hem. De woorden van het *Sjema*, zo oud als de tijd. Woorden die Ima altijd voor ons zong voordat we naar bed gingen.

‘Hoor, o Israël. Adonai is onze God. Adonai is Eén.’ Ik leidde hem bij de tombe vandaan. ‘Gezegend zij de naam van de glorie van Zijn koninkrijk voor altijd en eeuwig.’ Ze kwamen nu weer uit de graftombe. ‘U zult Adonai liefhebben met geheel uw hart.’ Het graf werd gesloten en de witgepleisterde steen staaarde ons als een blind oog aan. ‘Met geheel uw ziel en geheel uw kracht.’

Ima's begrafenis was razendsnel verlopen. Ze was gestorven toen de zoon opkwam en nog voor zonsondergang lag ze in ons familiegraf.

Maar mijn verdriet begon nog maar net te ontluiken.

Dood is iets intiems. Zo dichtbij als onze huid. In elk geval is dat wat de vrouwen bij de put tegen elkaar mompelen. Ze troosten zichzelf door het herhalen van spreuken en gezegden – afgezaagde clichés die spreken over onvermijdelijkheid en Abrahams schoot, over vrede, rust en de wil van Jahweh. Maar voor mij is er geen vrede of rust, geen troost, want mijn moeder is dood en mijn vader is zo goed als dood, volkomen in de greep van zijn verdriet.

Alleen ik en mijn broer zijn nog over, en die baby die maar niet stopt met huilen.

Lazarus was onmiddellijk dol op haar. Hij bleef om Ima rouwen, zeker, maar in dat krijsende kleine meisje vond hij een plek waar hij zijn liefde kwijt kon. Ik wachtte tot de liefde mij ook zou vinden, maar dat gebeurde niet. Ze was zo groot. Ze zag eruit alsof ze geen dagen, maar al maanden oud was. Haar gezicht kleurde rood als een granaatappel als ze lag te schreeuwen – en dat was eigenlijk altijd. De min had moeite om haar zover te krijgen dat ze dronk. De stem van angst fluisterde dat ze vast zou wegwijnen. Haar gewicht nam af; haar gehuil werd zwakker. Anderen huilden en rouwden en baden voor haar, maar ik wachtte af, zonder iets te voelen.

Maar toen, op een dag, besloot ze om te blijven leven. Ze zette alles op alles, en dronk en dronk. We moesten nog een min in dienst nemen om haar honger te stillen. Te midden van het verdriet in ons dorp schoot vreugde op, maar die leek mijn hart nooit te bereiken. Als ik naar haar hongerige gezichtje keek, dacht ik alleen maar aan alles wat ze me had afgenomen.

Ik meed mijn zusje, dit zo gewenste kindje met haar onverza-

digbare dorst, dat altijd maar leek te nemen. Mijn broertje bedolf haar onder zijn liefde, mijn vader stortte zijn tranen over haar uit, maar ik bleef zo ver ik kon bij haar uit de buurt – het meisje dat een einde aan het leven van mijn moeder had gemaakt. Het meisje dat mijn eigen vlees en bloed was, maar voor mij voelde als een ongewenste vreemde.

Maria.

Midden in haar diepste dalen
openbaart zich Zijn verlossende liefde.

Na de dood van hun moeder neemt Marta van Bethanië de zorg voor haar jongere broer Lazarus en zus Maria op zich. Het verlies valt haar zwaar, maar gelukkig vindt ze troost in haar vriendschap met de herder Uri. Haar vader moet echter niets van hem weten en al snel blijft Marta achter met nog meer pijn en verdriet dan voorheen. Ze zondert zich van iedereen af en wordt een 'vrouw van stof'.

Twaalf jaar later loopt de man van Marta's vriendin een ernstige ziekte op en besluiten ze de nieuwe rabbi te laten komen, die wonderbaarlijke genezingen verricht. Marta herkent de mysterieuze Geneesheer van een verhaal dat ze lang geleden hoorde. Maar wie is deze Jezus van Nazaret toch? En is Hij ook in staat Marta's verharde hart te helen?

Heather Kaufman heeft al van jongs af aan een passie voor verhalen. Door middel van haar boeken wil ze de goedheid van God onder de aandacht brengen bij haar lezers. *Zoals klei* is haar eerste roman die in het Nederlands verschijnt.

NUR 302

ISBN 978 90 297 3724 1

KokBoekencentrum.nl
UITGEVERS | UTRECHT

9 789029 73724 1